

'Hans Hoffelts' disk inv. NM 205500

29 april, 2005, Jan Gadd

Albert Löfgren tillskrev museets disk 'sannolikt' till Hans Hoffelt (band 3, sid 288) av tre anledningar:

1. Fyndorten, som var Gripsholms vallgrav.
2. Ett kratsat krönt 'M' som 'torde avse k. Gustav I:s gemål, Margareta Leijonhufvud'. Löfgren var emellertid *inte* förtjust i det likaledes kratsade 'KMD' (Karin Månsdotter) på tallrikarna i Liuksiala Museum, med den troligen korrekta logiken att högreståndgraveringar utfördes bättre, även på tenn (band 2, sid 22).
3. Hoffelts mästarmärke med vasen (utan initialer) tyckte Löfgren var 'förklarlig' ... 'då mr Hans var konungens hovgjutare'... (Band 3, sid 288). Denna logik är kanske inte korrekt av två anledningar. Efter mästestyckenas godkännande och gesällen därpå upptagits i skrået som fullvärdig Mästare, så 'registrerade' den nye Mästaren sin stämpel, som sedan följde honom genom hans karriär. Mr Hans stämpel har då helt säkert inget som helst med 'hovgjuteri' att göra eftersom den tillkom under ett tidigare skede i hans karriär. Det andra skälet är att den gjutare som tillverkade för hovet

hade namnet 'Hans Hawerkamp' (band 2, sid 39). (Löfgren använder ursprungligen *inte* titeln 'hovgjutare' i sin text under 'Biografier', band 2, sid 38 för Hans Hoffelt.) Löfgren menar att Hawerkamp och Hoffelt är en och samma person, ... 'det senare namnet kan möjligen förklaras som en försvenskning av det förra[sic!]. Hawerkamp förekommer för övrigt ingenstades, vilket ju eljest är oförklarligt; under så lång tid bör han komma tillsynas i stadens böcker.' Om Hawerkamp var hovgjutare och uteslutande verksam för och vid hovet, så faller ju detta 'stads'-argument. Vissa av Hawerkamps arbeten (mest mässing) för hovet mellan 1532 och 1551 är dokumenterade *under detta namn* och det visar att han även följt hovet till Finland. (Band 2, sid 39, par 2) **Hans Hoffelt** (den Äldre och även den Yngre, som dog något år före fadern) hade emellertid kända adresser i Stockholm under detta namn. Jag tror därför att det handlar om två olika personer med samma förnamn (tre, inklusive Hoffelt Jr), vilket i och för sig kanske inte alls har att göra med det tennföremål som diskuteras här som framkommer nedan!

Disken på Nordiska har en typisk trestämpling med två stadsstämplar och en mästarstämpel. *Problemet är att denna stämplingstyp inte togs i bruk förrän minst 50 år efter Hoffelts död!*

Dr Hanns-Ulrich Haedeke publicerade i 'Zinn' (Klinkhardt & Biermann, 1963, 2a upplagan 1973, sid. 31) uppgifter om det mäktiga wendiska skråförbundet¹, som år 1596 *för första gången* introducerade en skrå som specificerar en trestämpling där *antingen* stadsstämpeln *eller* mästarstämpeln slogs in två gånger. Saxen följde år 1614 detta påbud om trestämpling, som var ett konsumentskydd för att göra det lätt för kunderna att se vilken kvalitet de betalade för. Skillnaden mellan dessa länders bestämmelser är att Lübecks var initierat av skrået medan saxens var ett regeringspåbud.

Den svenska skråverksamheten var naturligtvis helt avhängig den nordtyska som ju Löfgren flitigt påpekar. Gesällvandringarna medförde att tekniska, stilistiska och även rent administrativa nyheter snabbt spreds mellan länderna. (Det första protokollet efter ett kvartalsmöte av Stockholms Kanngjutareskrå utskrivet på svenska kom så sent som april 1801!) Det är därför helt orimligt att föreslå att denna trestämplingstyp användes på svenska tennprodukter 50 år tidigare än på de tyska!

Nedan följer ett antal fakta som berör Löfgrens analys av den s.k. Hoffeltdisken på Nordiska:

1. Löfgren säger klart och tydligt om disken från Gripsholm ... 'med 3-stpl' ... (band 3, sid 288) och det är ju helt klart att det verkligen är en sådan stämpelkombination.
2. Löfgren publicerade redan år 1925 på sid 278/79 i band 1 *exakt* samma uppgifter om trestämpling som Dr Haedeke gjorde år 1963/73 – men med betydligt mer 'kött på benen'! Han säger här att '*Då man vet, att trestämpeln här i Stockholm användes från 1620-talet, kan därför med tämligen stor sannolikhet antagas, att den brukats för det bättre tennet även*

¹ Wendisches Ämterverband, även känt som 'Hanseatic League of Guilds' på engelska, hade säte i Lübeck och inkluderade städerna Hamburg, Bremen, Rostock, Stralsund etc.

tidigare, åtminstone från 1600-talets början. Varför använde han då inte sin egen forskning och logik för denna 'Hoffelt' disk, är frågan?

Man måste också fråga sig vad Löfgren hade för agenda med sin tillskrivning? Han hade ju, baserat på ett föremål utan egentlig proveniens, etablerat Sveriges tidigaste tenngjutare med 'kända' stämplor, som väl är en dröm som många tennforskare när – eller hade han det?

Jag hade flera intressanta samtal under kaffepauser på museet för ett antal år sedan med Kersti Holmquist, som kände Albert Löfgren ganska så väl. Hon kunde berätta att han var en egocentrisk, hårt drivande personlighet, vilket man kan förstå från hans fenomenala 'oeuvre'. (Engelsmannen Cotterell adresserade honom i brev till Nordiska som 'Museidirektör A Lofgren' på 1920-talet!) Kersti nämde emellertid att han inte var helt främmande för att modifiera en del fakta för bättre in- och anpassning i ett av hans större sammanhang!

Museets disk² är troligen tillverkad någon gång under 1600-talets första tredjedel av en hittills oidentifierad svensk Mästare. Löfgren tog sig tyvärr vissa friheter med existerande forskning för att komma fram till sin Hoffelt attribuering enligt ovan, och det kommer att bli svårt att rubba på denna (faktiskt något komiska) tillskrivning, som alla tennintresserade är medvetna om!

Löfgrens tillskrivning av er disk till Hans Hoffelt är både felaktig och komisk; Löfgren var den förste att erkänna det svenska skräväsendets utveckling efter tyskt mönster.

Diskens 3-stämplingstyp kände Löfgren till och han visste även när den introducerades, både i de tyska staterna (1596 i Lübeck) och senare i Sverige (kanske 1600, enligt honom – troligen helt korrekt pga gesällvandringarna).

Nu har vi alltså att begrunda, dels museets disk, som enligt Löfgren är trestämplad ca. 50 år innan denna stämplingstyp var introducerad. (Vasstämpeln har inga initialer.)

Om vi istället kan acceptera att museets disk gjöts av en hittills okänd svensk mästare ca. 1620-40, så faller ju alla pusselbitarna logiskt på plats.

² Diskar tillverkades i tenn och trä långt in på 1700-talet.